

УДК 347.121.2(477)

Ж. В. Нор

ПРАВО НА НАЙМЕНУВАННЯ ОРГАНІВ ВНУТРІШНІХ СПРАВ ЯК ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО

Досліджено право на найменування органів внутрішніх справ як юридичних осіб публічного права. Розглянуто поняття найменування юридичних осіб, його відмінності від комерційного (фірмового) найменування, а також особливості здійснення права на найменування юридичними особами органів внутрішніх справ.

Відомо, що однією з ознак юридичної особи є її здатність виступати у цивільному обороті (набувати права та обов'язки) від свого імені. Таким чином, найменування зазначених суб'єктів є необхідною ознакою юридичної особи та умовою її участі та індивідуалізації як учасника цивільних відносин.

Під час виконання завдань та функцій, покладених на органи внутрішніх справ (далі – ОВС), вони вступають серед іншого у відносини, які регулюються цивільним правом, виступаючи в ролі юридичних осіб публічного права. Тому ОВС мають потребу в індивідуалізації, яка є засобом відособлення юридичних осіб одна від одної.

Індивідуалізація юридичних осіб публічного права, як і юридичних осіб приватного права, перш за все визначається певним найменуванням.

Право на найменування означає, що юридична особа може від власного імені набувати майнові та немайнові права, нести обов'язки, а також виступати позивачем і відповідачем у суді.

Слугуючи забезпеченню індивідуалізації юридичної особи, її найменування робить можливою її участь у цивільному процесі, дозволяє відразу визначити основні ознаки організації.

Таким чином, найменування може розглядатися як передумова наявності у юридичної особи цивільної правосуб'єктності [1, с. 109]. Тобто юридична особа діє у цивільних відносинах від свого імені, а не від імені, наприклад, її засновників, держави тощо. Тим самим підкреслюється різна правова природа прав засновників юридичної особи та самої юридичної особи.

Поява категорії найменування юридичної особи історично пов'язується з виникненням такого поняття, як «фірма» у значенні «найменування торговельного підприємства» в торговому праві.

Походження інституту фірми слід віднести до епохи початку розвитку міського життя та торговельних відносин у середньовічній Європі. Цехові та купецькі об'єднання, що виникли у ве-

ликий кількості, прагнули шляхом чіткого відмежування один від одного попередити їх сплутування клієнтами. Вони почали вживати для цього в усіх ділових відносинах спеціальні індивідуалізовані позначення своїх об'єднань, у які включали або імена кількох лідерів, або одного з них із позначенням існування компанії. Тобто, спочатку це було найменування колективу ремісників чи купців, яке його індивідуалізувало [2, с. 4].

З плином часу у науці поширилася точка зору, що фірмою слід вважати власне назву підприємства. Її прихильниками були А. І. Гуляєв, Е. Н. Данилова, В. В. Розенберг, Г. Ф. Шершеневич [3, с. 37; 2, с. 5; 4, с. 116; 5, с. 75].

Але згодом право на фірму починає розглядатись лише як різновид права на найменування, яким користуються головним чином комерційні юридичні особи. Особливість цього етапу в розвитку поняття найменування фірми полягає в тому, що воно має певну цінність, опосередковано пов'язується з майновим набуттям.

На даний час Цивільний кодекс (далі – ЦК) України [6] розрізняє два види найменувань. Це найменування, під яким зареєстрована юридична особа (назвемо її для зручності розрізнення некомерційним найменуванням), та комерційне (фірмове) найменування (ст. 90). При цьому останнє може належати лише підприємницьким товариствам та громадянам-підприємцям і є їх інтелектуальною власністю. Тому установи, що виконують функції непідприємницького характеру, комерційних (фірмових) найменувань не мають. Їх індивідуалізація в цивільних правовідносинах забезпечується за допомогою некомерційного найменування, яке повинно містити вказівку на їх організаційно-правову форму та бути відображеним в установчих документах. При цьому право інтелектуальної власності на некомерційне найменування відповідно до чинного законодавства не виникає.

З урахуванням вказаного вище, метою даного дослідження є з'ясування правової природи найменування ОВС як юридичних осіб публічного права та визначення місця цього правового інституту в системі прав юридичних осіб.

Слід зазначити, що в юридичній літературі питання фірмового найменування поставало досить часто, йому приділено багато уваги відомих вчених-цивілістів, а от такий аспект проблематики, як некомерційні найменування юридичних осіб, на нашу думку, висвітлювався недостатньо.

Перш ніж перейдемо до розгляду некомерційних найменувань, слід відзначити, що як ЦК України [6], так і Господарський кодекс (далі – ГК) України [7] не містять визначень понять

«найменування» та «комерційне найменування», хоча і відносять останнє до об'єктів права інтелектуальної власності.

Відповідно до ст. 90 ЦК України «Найменування юридичної особи», юридична особа повинна мати своє найменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму. Найменування установи має містити інформацію про характер її діяльності. Найменування юридичної особи вказується в її установчих документах і вноситься до єдиного державного реєстру. Згідно з ч. 2 цієї статті ЦК України юридична особа, що є підприємницьким товариством, може мати комерційне (фірмове) найменування. Крім того, ГК надає можливість мати комерційне найменування також громадянину-підприємцю.

Проаналізувавши положення ЦК України та ГК України, що присвячені некомерційним та комерційним найменуванням юридичних осіб, доходимо висновку, що це два різні поняття. Відмінності найменування, під яким зареєстрована юридична особа, та комерційного найменування вбачаються в наступному:

1) некомерційні найменування відповідно до ч. 1 ст. 90 ЦК України зобов'язані мати усі юридичні особи, тобто зазначення даного найменування є обов'язком; комерційне найменування можуть (але не зобов'язані мати) підприємницькі товариства (ч. 2 ст. 90 ЦК України), а також громадяни-підприємці (ст. 55 ЦК України);

2) право на некомерційне найменування виникає та охороняється з моменту державної реєстрації юридичної особи; право на комерційне найменування виникає з моменту першого використання такого найменування і охороняється без обов'язкового подання заявки на нього чи його реєстрації та незалежно від того, є чи не є комерційне найменування частиною торговельної марки (ч. 2 ст. 489 ЦК України);

3) для правової охорони комерційного найменування необхідно, щоб воно відповідало двом умовам: а) давало можливість відрізнити одну особу з-поміж інших; б) не вводило в оману споживачів щодо справжньої діяльності юридичної особи; до некомерційного найменування подібних умов не висувається;

4) некомерційне найменування не може використовуватися іншою юридичною особою (ч. 5 ст. 90 ЦК України); однакові ж комерційні найменування можуть мати різні юридичні особи, якщо це не вводить в оману споживачів щодо товарів, які вони виробляють та (або) реалізують, та послуг, які ними надаються (ч. 4 ст. 489 ЦК України);

5) майнові права інтелектуальної власності на комерційне найменування можуть передаватися разом із цілісним майновим комплексом або його частиною; для некомерційних найменувань подібного ж не передбачено (ст. 191 ЦК України).

Як бачимо, некомерційне та комерційне найменування хоча й виступають засобом індивідуалізації юридичних осіб, є досить різними поняттями, тому механічне перенесення ознак одного найменування на інше є недопустимим. І якщо комерційне найменування є об'єктом права інтелектуальної власності, то це ще не означає, що й некомерційне найменування є таким.

Ми поділяємо точку зору тих науковців, які відносять право на некомерційне найменування до особистих немайнових прав [8; 1, с. 316; 9, с. 144; 10, с. 195].

Дійсно, якщо розглянути право на найменування з точки зору наявності ознак особистих немайнових прав, перелічених законодавцем у ст. 269 ЦК України (до яких відносяться наступні: вони належать кожній особі за законом; не мають економічного змісту; є тісно пов'язаними з особою, тобто особа не може від них відмовитися або бути їх позбавленою; належать особі довічно), доходимо висновку, що всі вони притаманні праву на найменування. Так, найменування юридичної особи:

- належить суб'єкту цивільного права (юридичній особі) за законом (відповідно до ст. 90 ЦК України);

- не має економічного змісту (оскільки підприємницькі юридичні особи мають фірмове найменування, яке може бути оцінене, метою ж діяльності непідприємницьких юридичних осіб не є досягнення прибутку, а тому їх найменування відповідно до Стандартів бухгалтерського обліку не підлягає грошовій оцінці);

- щільно пов'язане з особою (в даному випадку юридичною), тобто юридична особа не може відмовитися від свого найменування (вона може лише змінити його), або бути його позбавленою;

- належать юридичній особі протягом усього періоду її існування, тобто аж до її ліквідації чи реорганізації, якщо під час останньої відбувається зміна найменування.

На підтвердження даної точки зору щодо необхідності існування найменування юридичної особи доцільно навести думку Г. Ф. Шершеневича, який писав, що найменування організації має своєю метою індивідуалізувати його подібно до того, як ім'я та прізвище індивідуалізує людину [5, с. 75]. Дійсно, найменування юридичної особи дозволяє виділити її серед ряду інших юридичних осіб, індивідуалізує її.

М. М. Агарков визначав, що суб'єктом права на ім'я є кожний законний носій певного імені. Стосовно фізичних осіб це положення не пов'язане з якимись ускладненнями. Питання виникає відносно юридичних осіб. Оскільки ім'я має за мету індивідуалізацію, то будь-який правоздатний суб'єкт, який бере участь у цивільному обігу як певна юридична індивідуальність, має право на захист свого імені [11, с. 158]. Право на наймену-

вання, як і право на фірму, є особистим правом юридичної особи [10, с. 195].

В. Ф. Маслов та А. А. Пушкін також прирівнюють право на ім'я фізичної особи до права на найменування особи юридичної, зазначаючи, що вони обидва захищаються законом [12, с. 184].

Н. Д. Єгоров відносить право на найменування юридичної особи (поряд з ім'ям фізичної особи) до прав на немайнові блага, втілених у самій особистості [13, с. 129].

Вважаємо дані твердження небезпідставними, оскільки дійсно, найменування юридичної особи, як і ім'я фізичної особи, індивідуалізує, виділяє її з-поміж інших; з найменуванням пов'язується вся сукупність уявлень про риси його носія; дане право органічно поєднане з діловою репутацією юридичної особи [14, с. 530].

Більше того, якщо у відносинах приватного характеру юридичну особу індивідуалізують як некомерційне, так і комерційне найменування, то в публічно-правових відносинах використовується лише некомерційне найменування юридичної особи [8].

Найменування юридичних осіб у системі МВС України визначається під час утворення ОВС вищестоящими органами внутрішніх справ. Це найменування вноситься в положення про дану юридичну особу ОВС і набуває офіційного значення. Воно міститься в документах, вихідних від юридичної особи або адресованих їй, вказується під час відкриття її розрахункових і поточних рахунків в установах банків, у разі пред'явлення до неї претензій та позовів тощо. Таким чином право на найменування є особистим немайновим правом підрозділів ОВС, які є юридичними особами публічного права.

Особливостями права ОВС на найменування як юридичних осіб публічного права слід визнати наступні:

- найменування ОВС як юридичних осіб публічного права визначається Президентом України, органом державної влади, у той час як найменування юридичної особи приватного права за ст. 81 ЦК України визначається її учасниками (засновниками);

- найменування ОВС містяться у розпорядженнях Президента України, постановках Кабінету Міністрів України та наказах МВС України, в той час як найменування юридичних осіб приватного права за ст. 81, 88 ЦК України містяться в установчих документах даної юридичної особи;

- найменування юридичних осіб приватного права має містити інформацію про її організаційно-правову форму та назву, а до найменування ОВС як юридичних осіб публічного права така вимога не ставиться. Відповідно до ст. 23 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» [15], юридична особа повинна мати своє на-

йменування, яке містить інформацію про її організаційно-правову форму (крім органів державної влади, органів місцевого самоврядування, органів влади Автономної Республіки Крим, державних, комунальних організацій, закладів та установ) та назву;

– згідно зі ст. 27 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців» не підлягає реєстрації юридична особа приватного права, у найменуванні якої використовується повне чи скорочене найменування органу державної влади або органу місцевого самоврядування, або похідних від цих найменувань, або історичного державного найменування, перелік яких встановлюється Кабінетом Міністрів України;

– юридичні особи приватного права можуть мати комерційне (фірмове) найменування, ОВС же такого найменування не мають, оскільки не виступають комерційними юридичними особами і не мають за мету отримання прибутку.

Таким чином, вважаємо за доцільне:

1) визнати право на найменування юридичних осіб особистим немайновим правом;

2) внести відповідні зміни до ст. 94 ЦК України, а саме: включити до переліку особистих немайнових прав юридичних осіб право на найменування;

3) законодавчо передбачити, що на право на найменування юридичних осіб розповсюджуються положення гл. 20 кн. 2 ЦК України.

Список літератури: 1. Гражданское право: учебник. – Ч. 1 / под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Проспект, 1998. – 632 с. 2. Данилова Е. Н. Фирма и название предприятия / Е. Н. Данилова. – Пг., 1915. – 39 с. 3. Гуляев А. И. Торговля и торговые установления / А. И. Гуляев. – М.: Изд. В.М. Саблина, 1912. – 291 с. 4. Розенберг В. В. Фирма / В. В. Розенберг. – Пг., 1914. – 186 с. 5. Шершеневич Г. Ф. Учебник торгового права [по изданию 1914 г.] / Г. Ф. Шершеневич. – М.: СПАРК, 1994. – 336 с. 6. Цивільний кодекс України : закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=435-15>. 7. Господарський кодекс України : закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=436-15>. 8. Еременко В. И. Право на фирменное наименование в части четвертой ГК РФ / В. И. Еременко // Законодательство и экономика. – 2008. – № 3. – С. 5–17. 9. Гражданское право Украины : [учеб. для вузов системы МВД Украины] : в 2 ч. Ч. 1 / [А. А. Пушкин, В. М. Самойленко, Р. Б. Шишка и др.] ; под ред. А. А. Пушкина, В. М. Самойленко. – Харьков : Ун-т внут. дел ; Основа, 1996. – 440 с. 10. Гражданское право : учебник : в 2 т. Т. 1 / под ред. М. М. Агаркова и Д. М. Генкина. – М.: НКЮ СССР, 1944. – 419 с. 11. Агарков М. М. Право на имя / М. М. Агарков // Сборник статей по гражданскому и торговому праву. Памяти профессора Габриэля Феликсовича Шершеневича. – М.: Статут, 2005. – С. 136–162. – (Классика российской цивилистики). 12. Советское гражданское право. Ч. 1 / под общ. ред.

В. Ф. Маслова и А. А. Пушкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – К. : Вища школа, 1983. – 462 с. **13.** Егоров Н. Д. Гражданско-правовое регулирование общественных отношений: единство и дифференциация / Н. Д. Егоров. – Л. : Изд-во Ленинград. ун-та, 1988. – 176 с. **14.** Сергеев А. П. Право интеллектуальной собственности в Российской Федерации / А. П. Сергеев. – М. : Теис, 1996. – 704 с. **15.** Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців : закон України від 15 трав. 2003 р. № 755-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=755-15>.

Надійшла до редколегії 07.10.2010

Исследовано право на наименование органов внутренних дел как юридических лиц публичного права. Рассмотрено понятие наименования юридических лиц, его отличия от коммерческого (фирменного) наименования, а также особенности осуществления права на наименование юридическими лицами органов внутренних дел.

The right to name Internal Affairs Agencies as legal entities of public law, the concept «name of legal entities», its difference from commercial (firm) name, and particularities of executing the right to name Internal Affairs Agencies as legal entities of public law are researched.